

§ 168**Bildande av kulturresevat ldbäck 10:1, Jägra s:14 (KS/2022:321)****Kommunfullmäktiges beslut**

1. Med stöd av 7 kap. 9 § Miljöbalken (SFS 1998:808) förklaras delar av nuvarande fastigheterna ldbäck 10:1 och Jägra S:14 som kulturresevat.
2. Resevatets namn skall vara "Kvarnarna Jägra".
3. För att tillgodose syftet med kulturresevatet beslutas med stöd av 7 kap. 5, 6 och 30 §§ miljöbalken (SFS 1998:808) att resevatsföreskrifter, ska gälla för resevatet.
4. Med stöd av 7 kap. 7 § miljöbalken kan dispens medges från meddelade föreskrifter för kulturresevatet om det finns särskilda skäl. Resevatet avgränsas enligt bifogad beslutskarta (bilaga 1).
5. Med stöd av 3 § förordningen (SFS 1998:1252) om områdesskydd fastställs bifogad skötselplan (bilaga 2). Skötselplanen ska revideras vart 10:e år eller vid behov.
6. Malung-Sälens kommun är förvaltare av kulturresevatet.

Uppgifter om resevatet

Skyddsform	Kulturresevat
Namn	Kvarnarna Jägra
Län, kommun, socken	Dalarnas län, Malung-Sälens kommun, Malungs socken
Lägesbeskrivning	Ca 5 km nordväst Malungs centrum
Areal	3,3 ha
Fastigheter/ägare	ldbäck 69:6/ Malung-Sälens kommun
Förvaltare	Malung-Sälens kommun

Syfte med resevatsbildning

Genom resevatsbildning tydliggörs ansvaret för bevarandet av ett av Sveriges skvaltkvarnstätaste områden. Förutsättningar ges för besökare och att i undervisningssyfte visa upp hur man torkade och malde säd för 150 år sedan.

Den tydliga kopplingen till "Kvarnstensbrottet" i Grimsåker ger möjligheter till ökad besöksfrekvens.

Den övergripande inriktningen på skötseln är:

Att skvaltkvarnarna underhålls väl, så att deras kulturvärden kan upplevas. att vegetationen runt kvarnarna, i form av äldre tallskog, sköts på sådant sätt att områdets karaktär bevaras och att området görs tillgängligt för besökare.

Beskrivning av ärendet

Kvarnarna vid Örabäcken mellan Jägra och ldbäck, finns omnämnda redan 1664 vid en inventering i Kopparbergs län och var i drift fram till 1930-talet. Området beskrivs av Olle Lind (länsstyrelsen) som unikt och ett av få

Justerare

Utdragsbestyrkande

Fortsättning § 168

bevarade system av kvarnar i Sverige. Området har även klassats som "riksintresse" i likhet med Kvarnstensbrottet.

Ägare till området är idag, genom fastighetsreglering, Malung-Sälens kommun (tidigare Idbäcks samfällighetsförening (södra delen) och Jägra samfällighetsförening (norra delen)).

Delar av kvarnarna har under senaste åren rustats med hjälp av bidrag från länsstyrelsen om sammanlagt ca 900.000:-. Ansvar för upprustningen har skett av Malungs Jordägande Sockenmän tillsammans med Malungs hembygdsförening.

Länsstyrelsen har framfört önskemål om att ett kulturresevat bildas av området med tillhörande skötselplan för detta. Genom bildande av kulturresevat ges möjlighet att söka bidrag hos länsstyrelsen till skötsel. Platsen är värd att bevara och ger kommunen mervärde och kan öka besöksnäringen. Kopplingen till det befintliga kulturresevatet "Kvarnstensbrottet" i Grimsåker är tydlig.

Ansaret för byggnaderna i kommunala kulturresevatet åligger Kultur- och fritidsförvaltningen och marken i området ansvarar skogsförvaltningen i Malung-Sälens kommun för. Undantag för en av kvarnarna som ägs av hembygdsföreningen.

Reservatsföreskrifter**A. Inskränkningar i rätten att använda mark- och vattenområden**

Med stöd av 7 kap 5 § miljöbalken är det utöver vad som gäller i lagar och förordningar inom reservatsområdet inte tillåtet:

- att nyanlägga väg
- att anlägga luft- eller markledning
- att uppföra mast eller liknande anläggning
- att uppföra ny byggnad eller annan anläggning
- att bedriva täkt, gräva, schakta, borra, fylla ut, täcka över, spränga, dika, dämna eller utföra liknande handling
- att plantera skog eller markbereda
- att anordna upplag
- att plocka lavar

Länsstyrelsen kan efter ansökan medge undantag enligt 7 kap 7 § miljöbalken från föreskrifter under A, om särskilda skäl föreligger.

B. Förpliktelse att tåla intrång

För att tillgodose syftet med reservatet förpliktas med stöd av 7 kap 6 § miljöbalken ägare och innehavare av särskild rätt till fastigheten att tåla följande intrång:

- utmärkning av reservatet

Justerare

Utdragsbestyrkande

Fortsättning § 168

- uppförande av anordningar för besökare såsom informationstavlor, gångstigar mm.
- skötsel av området i enlighet med gällande skötselplan
- dokumentation och uppföljning av skötselarbetet

C. Ordningsföreskrifter

Med stöd av 7 kap 30 § miljöbalken, om rätten att färdas och vistas inom reservatet, är det utöver vad som annars gäller inte tillåtet:

- att framföra motorfordon, utom snöskoter på markerad skoterled, fordon för skidspårläggning och fordon för skötseln av reservatet
- tälta eller ställa upp husvagnar
- göra upp eld

Generella undantag från föreskrifter

Samtliga åtgärder inom reservatet ska stödja reservatets syfte. Föreskrifter ska därför inte utgöra något hinder för förvaltare, brukare eller markägare att genomföra den skötsel som råder enligt gällande skötselplan. skada en fornlämning. Nyupptäckta fornlämningar skyddas automatiskt, något särskilt myndighetsbeslut behöver inte.

Dagens sammanträde

Ordförande finner att kommunfullmäktige beslutar i enlighet med kommunstyrelsens förslag.

Beslutsunderlag

Tjänsteutlåtande
Karta original 2023-05-29
Skötselplan

Beslutet skickas till

Kultur- och fritidsförvaltningen
Länsstyrelsen
Markenheten Malung-Sälens kommun
Quarnstensgruvans vänner

Justerare

Utdragsbestyrkande

Skötselplan för kommunala kulturreseptatet Skvaltkvarnarna i Idbäck/Jägra byar

Kommun:	Malung-Sälens kommun
Socken:	Malung
Fastighet:	Nuvarande Idbäck 10:1 och Jägra S:14, blivande Idbäck 69:6
Areal:	3,3 ha
Fastighetsägare	Malung-Sälens kommun
Förvaltare	Malung-Sälens kommun/ Malungs hembygdsförening

Syfte

Syftet med det kommunala kulturreseptatet är att bevara ett av Sveriges skvaltkvarnstätaste områden samt att ge goda förutsättningar för besökare och i undervisningssyfte visa upp hur man torkade och malde säd för 150 år sedan.

Den övergripande inriktningen på skötseln är:

- Att skvaltkvarnarna underhålls väl, så att deras kulturvärden kan upplevas.
- Att vegetationen runt kvarnarna, i form av äldre tallskog, sköts på sådant sätt att områdets karaktär bevaras och att området görs tillgängligt för besökare.

Beskrivning av reservatet

Längs Örabäcken i Idbäck och Jägra byar, nordväst om Malungs centrum, ligger fyra små vattenkvarnar, så kallade skvaltkvarnar. Från besöksparkeringen vid väg 511 i Jägra leder en markerad stig till Kvarnarna som ligger uppströms Örabäcken, med de första byggnaderna redan efter 250 meter. Flera av byggnaderna har genom tidigare ägarna till marken och Länsstyrelsen, restaurerats till ursprungligt skick. Reservatsområdets vegetation består av äldre, gles tallskog som bidrar till milön runt Kvarnarna. I reservatsområdet finns två dammar i Örabäcken som användes för att magasinera vattenkraft för att driva kvarnarna. Informationstavlor som beskriver området finns vid parkering och vid reservatet.

Kulturhistorisk bakgrund

De heter söderifrån räknat Guckukvarn, Bondlasskvarn eller Rödkvarn, Gammalkvarn eller Här Lars kvarn och Nykvarn. Namnen vittnar om deras ålder och en annan tid. En tid då människorna var självhushållande bönder. Ett samhälle som inte existerar längre. För hundra år

sedan sådde och malde man sin egen havre, korn eller råg. De fyra skvaltkvarnarna i Idbäck/Jägra visar på uppfinningsrikedom och envishet. Längs Örabäckens naturliga bäckfåra finns en grävd fåra fram till varje enskild kvarn. Varje kvarn har en dammanordning där vattnet släpps igenom vid malning. När man inte maler så passerar bäckens vatten i den vanliga bäckfåran. Dammanordningarna gör därför att man kan mala med alla kvarnarna samtidigt, och med samma vatten. Skovlarna under kvarnen sätts i rörelse av vattnet och den nedre kvarnstenen börjar inne i kvarnhuset snurra mot den övre fasta kvarnstenen. Mjölaren och kvarngubben vaktade noga processen. Stenarna fick inte gå torra. Sädskornen fick inte ta slut, då kunde det slå gnistor när sten gned mot sten i rörelse. Mjölaren fyllde på sädskorn i en trätt som satt i en behållare ovanför kvarnstenarna. Sädskornen ramlade ner i hålet på överstenen och en ryckig gång gjorde att kornen kom ut lite i taget. Det dunkande ljudet var sövande och monotont.

År 1664 är den tidigaste skriftliga urkunden som visar att det fanns kvarnar längs Idbäck/Jägra, då nämns fem skvaltkvarnar. Tretton personer från dessa byar använde kvarnarna på den tiden. Totalt fanns det tolv hushåll i Idbäck och sex hushåll i Jägra.

Totalt i Malung socken fanns det 73 skvaltkvarnar. Varje bonde räknade varje timme man malt och när året gått till sin ände så räknade man malningstimmar och en ersättning skulle erläggas till kvarnfogden.

Under 1900-talet utvecklade man området och det fanns strömsåg och pärthyvel. Pärt används till takbeläggning.

Det fanns även två torkplåtar. Sädskornen måste vara helt torra innan de maldes. Var de inte det, så blev det gegga runt stenarna som blev smetiga och helt oanvändbara. Man lade sädskornen på en stor järnplåt och eldade inunder. Det var viktigt att ständigt röra om i kornen så att kornen inte brändes. Man malde framförallt havre, korn och råg. Främst maldes havre som användes till djurfoder.

På 1930-talet upphörde malningen i Jägra. Under andra världskriget togs kvarnarna i bruk igen. År 1987 klassades hela området som riksintresse för kulturmiljövård. Kvarnarna har i omgångar renoverats. Mellan 2018-2020 renoverades kvarnarna med bidrag från Länsstyrelsen i Dalarna. Örabäcken som kvarnarna ligger längs med rinner ut från Öartjärn och flera andra tjärnar såsom Årstjärn, Bjältjärn och Abortjärn.

Skötsel- och restaureringsplan

Allmänt:

Kulturresegräns markeras med vit färg på träd och/eller små skyltar på stolpar så att gränsen inte kan passeras utan att uppmärksammas.

Skogsmarken:

Tallskogen är drygt 100 år gammal och gles, med uppslag av självsådd tall och björksly. De äldre träden lämnas orörda utom i de fall de kan utgöra hinder el. fara för människor, byggnader eller vattenföring. Uppslag av trädvegetation under de äldre tallar röjs bort efter besiktning vart annat år.

Byggnader

Kvalitetsmål:

Byggnaderna i kulturresevatet ska vara i vårdat skick. Byggnadernas tidstypiska placering och utformning är tydlig. Exteriören på alla historiska byggnader ska bevaras med traditionell utformning vad gäller färgsättning, fasadbeklädnad, dörrar, fönster, takbeklädnad, beslag och dylikt. Inga historiska byggnader eller delar av byggnader ska rivas.

Skötsel:

Byggnaderna besiktigas regelbundet.

Byggnaderna underhålls med traditionella material och metoder med hänsyn till de kulturhistoriska värdena.

Befintliga material, till exempel dörrar, fönster, fasader med mera, ska bevaras och underhållas med traditionella metoder. Utbyte får endast ske av skadade delar, där de nya delarna anpassas till byggnadens karaktär och ursprung.

Dammar och kanaler

Dammar och kanaler besiktigas årligen och vid högre vattenflöden görs särskild inspektion av dammarna.

Besöksinfrastruktur- stigar, skyltning och parkering

Kvalitetsmål:

Ett stigsystem ska tillgängliggöra hela kulturresevatet. Historiska stigar och vägar som finns i området ska nyttjas och förbättras.

Stigsystemet ska nå alla delar av kulturresevatet och markeras tydligt. Nya tillgänglighetsanpassade stigar ska göra det möjligt för alla besökare att ta sig runt i kulturresevatet, även med exempelvis rullator eller barnvagn.

Skötsel:

Besikta alla stigar inklusive spänger och grindar minst en gång varje år.

Restaurering:

Anlägga en tillgänglighetsanpassad stig från parkeringen till resevatet. Förbättra markering och skyltning på platsen.

Dokumentation och uppföljning

Skötsel- och restaureringsplanen dokumenteras och följs upp på tre sätt: skötselanteckningar, årsrapport och skötselmöten.

Brukaren ska dokumentera skötseln och övriga aktiviteter inom kulturreseptatet i en enkel dagbok eller motsvarande. Med fördel kan även besöksantal registreras.

Vid större restaureringsåtgärder ska förvaltaren ta foton som dokumentation. Det ska finnas minst två foton: ett före och ett efter avslutad restaurering för att dokumentera förändringen. Fotodokumentation kan med fördel även ske årligen på några fasta utsiktspunkter i kulturreseptatet för att kunna följa de långsiktiga förändringarna i landskapet.

Efter varje år ska förvaltaren sammanställa åtgärder vid Kvarnarna som årsrapport. Årsrapporterna är underlag för kommande års planering, beslut för skötselråd samt eventuell revidering av skötsel- och restaureringsplanen.

Skötselmöten mellan bland annat förvaltare, markägare och/eller brukare kan kallas till vid behov eller minst en gång per år. Det är förvaltaren som ansvarar för skötselmöten och ser till att protokoll blir diarieförda.

Pedagogik, forskning och alla typer av undersökningar som bidrar till ökad kunskap kring områdets kulturhistoria ska främjas. Det kan exempelvis vara artinventeringar eller arkeologiska undersökningar.

Dokumentation och uppföljning

Skötsel- och restaureringsplanen dokumenteras och följs upp på tre sätt: skötselanteckningar, årsrapport och skötselmöten.

Brukaren ska dokumentera skötseln och övriga aktiviteter inom kulturreseptatet i en enkel dagbok eller motsvarande. Med fördel kan även besöksantal registreras.

Revidering av skötselplanen

Skötselplanen ska revideras när den blivit inaktuell dock senast tio år från det att denna skötselplan upprättades.